

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016361864

Дата перевірки:
15.06.2024 00:57:55 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
15.06.2024 07:31:27 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: Дипломна_Запара

Кількість сторінок: 48 Кількість слів: 6827 Кількість символів: 53934 Розмір файлу: 488.50 KB ID файлу: 1016166891

22.5% Схожість

Найбільша схожість: 8.69% з Інтернет-джерелом (<https://www.roippo.org.ua/images/downloads/2023/05-2023/U.-V.-MET..>)

22.5% Джерела з Інтернету

487

Сторінка 50

9.76% Джерела з Бібліотеки

26

Сторінка 52

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота магістра: 71 с., 11 рис., 2 табл., 41 джерело.

У магістерській роботі розглядаються проблеми та перспективи підтримки якості життя літніх людей засобами художньої творчості.

Проаналізовано досвід реалізації арт-терапевтичних програм геронтоосвіти в Університеті третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виконавчого комітету Київської районної у м.Полтаві ради. Зроблено спробу дати оцінку ролі арт-терапії як засобу подолання та профілактики низки негативних наслідків сучасного суспільного розвитку. У роботі також наведено результати авторського соціологічного дослідження, проведеного у червні-липні 2023 року.

Проведене соціологічне дослідження підтвердило успішність практики застосування арт-терапії у соціальній роботі з літніми людьми та у формуванні інтегративного впливу останньої на соціальну адаптацію літніх людей, користувачів соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та інших геронтоосвітніх програм для людей літнього віку.

Об'єкт дослідження – засоби художньої творчості, що забезпечують педагогічну підтримку якості життя людей похилого віку.

Предмет дослідження – підтримка якості життя людей літнього віку засобами художньої творчості.

Мета дослідження – дослідити феномен інтегративного впливу арт-терапії у підтримці якості життя людей літнього віку.

Методи дослідження. Реалізація мети і завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного поєднання теоретичних і емпіричних методів: аналіз літератури для обґрунтування актуальності проблеми дослідження; методи аналізу та синтезу, систематизація і узагальнення для виявлення філософських засад, сутності, особливостей та соціально-психологічних чинників геронтоосвіти; анкетування літніх слухачів для з'ясування ступеню впливу на їх самореалізацію геронтоосвітнього процесу Університету третього віку.

Одержані висновки та їх новизна. Виявлено сприятливий вплив соціальної роботи на формування геронтоосвітніх компетентностей літніх людей; визначено методологічні засади процесу самореалізації людини літнього віку в умовах Університету третього віку, інтегративний вплив арт-терапії на ідентифікацію літньої людини у сучасному українському суспільстві.

Практична значущість роботи полягає у встановленні залежності літніх людей від сучасного рівня розвитку суспільства, впливу арт-терапевтичних практик на саморозвиток літніх слухачів Університету третього віку, соціальну роботу з людьми літнього віку, від рівня якої залежить ефективність інтегративного впливу геронтоосвіти на процес адаптації літніх людей до умов сучасного цифрового суспільства.

Результати дослідження можуть бути застосовані під час надання соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: Арт-терапія, художня творчість, соціальна робота, інтеграція літніх людей, Університет третього віку, слухачі літнього віку.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ У ФОКУСІ

ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність дозвіллевої діяльності людей літнього віку.

1.2. [Методологічні підходи до вивчення якості життя](#)

[людей літнього віку.](#)

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ЕМПІРИЧНЕ

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПІДТРИМКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

2.1. Арт-терапія у сучасній соціальній роботі з людьми

літнього віку.

2.2. Соціологічне дослідження «Підтримка якості життя

людей літнього віку з використанням арт-терапевтичних

можливостей».

[Висновки до другого розділу](#)

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

У світі темпи зростання кількості людей похилого віку вдвічі випереджають зростання чисельності населення.

Збільшилась і середня тривалість життя.

Питання підвищення якості життя у літньому віці поступово починають виходити на передній план політики та науки в Україні та світі.

Для розвитку та процвітання сучасної України неодмінною умовою є підвищення якості життя всіх її громадян. Саме на вирішення завдання підвищення якості життя українців, на думку політичних лідерів нашої країни, має бути спрямовано зусилля діячів політики, науки та освіти сучасного суспільства. Особлива увага при цьому надається питанням соціального забезпечення якості життя людей літнього віку.

Однією з важливих складових якості життя у будь-якому віці є задоволення духовних потреб особистості, насамперед – потреби в освіті. У 2023 році свої потреби в освіті протягом усього життя в Університетах третього віку, які навчають людей похилого віку, реалізували понад 23 тис. осіб [3].

Геронтологічна складова все виразніше починає проявлятися у сфері сучасної освіти дорослих.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що освіта у літньому віці дозволяє подолати кризу соціальної ситуації, допомагаючи людям літнього

віку визначитися з вибором провідної діяльності та стратегії побудови способу життя як благополучного розвитку особистості людини.

Мета дослідження – дослідити феномен інтегративного впливу арт-терапії у підтримці якості життя людей літнього віку.

Об'єкт дослідження – засоби художньої творчості, що забезпечують ерагогічну підтримку якості життя людей похилого віку.

Предмет дослідження – підтримка якості життя людей літнього віку засобами художньої творчості.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

1. Окреслити сутність дозвіллевої діяльності людей літнього віку.
2. Схарактеризувати методологічні підходи до вивчення якості життя людей літнього віку.
3. Визначити місце арт-терапії у сучасній соціальній роботі з людьми літнього віку.
4. Обґрунтувати та емпірично дослідити можливості арт-терапії у підтримці якості життя людей літнього віку.

Гіпотеза дослідження є науковим припущенням, що арт-терапія має інтегративний вплив у підтримці якості життя осіб літнього віку та сприяє їх успішній адаптації у суспільстві.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи порівняльного аналізу й синтезу (для окреслення концептуальних основ дослідження та здійснення теоретичної інтерпретації основних понять), системного аналізу (для здійснення операціональної інтерпретації

основних понять та розробки робочих гіпотез дослідження), типологізації (для опису основних тенденцій та закономірностей у формуванні інтегративного впливу геронтоосвіти у практиці соціальної роботи). У емпіричному дослідженні використано триангуляцію соціологічних методів: опитування за стандартизованими анкетами; контент-аналіз; самоспостереження.

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого наукового розроблення проблеми формування інструментарію впливу на забезпечення якості життя літніх людей, а також для здійснення відповідних досліджень, спрямованих на впровадження інструментів оцінки ефективності арт-терапевтичних компетентностей для успішної адаптації у сучасному суспільстві. Також ці результати можуть бути використані для організації геронтоосвітніх програм або проєктів у соціальних закладах, зокрема університетах третього віку.

Наукова новизна дослідження – набули подальшого розвитку наукові положення щодо глобального старіння як демографічного мейнстріму сучасності, удосконалено відомості щодо інтегративного впливу арт-терапії та художньої творчості на адаптацію літніх людей. Крім того, наукову новизну роботи характеризує наявність узагальнень, систематизації наукової інформації щодо літніх слухачів Університету третього віку як особливої категорії дорослих, які навчаються, дослідження закономірностей, виявлення тенденції щодо успішної

адаптації посередництвом арт-терапевтичних програм у соціальній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено у доповіді на V Всеукраїнській студентській конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (Тернопіль, 2024).

Структура магістерської роботи. Вступ, два розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додаток. Повний обсяг магістерської роботи 55 сторінок, уміщено 2 таблиці, 15 рисунків, 41 найменування, зазначене у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ У ФОКУСІ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

1.1. Сутність дозвіллєвої діяльності людей літнього віку.

У сучасних умовах старість визначається не тільки збільшенням періоду життя людини, а й позитивною зміною її якості, що включає значні можливості індивідуально-особистісного розвитку в літньому віці, організацією соціального забезпечення та медичного обслуговування [22].

У літньому віці в більшості випадків змінюється структура життєдіяльності людини: у зв'язку з припиненням трудової діяльності збільшується частка вільного часу, з'являється можливість самостійно спланувати свій день, зайнятися улюбленою справою, хобі, поспілкуватися з друзями та близькими. що не є його обов'язком. А правильно організоване дозвілля покращує психічний стан людини літнього віку: піднімає настрій, заспокоює, пробуджує оптимізм, дає відчуття задоволеності життям.

Організація культурно-дозвілдової діяльності для людей літнього віку це прекрасний спосіб застосування їх творчих здібностей, підвищення інтелектуальної та фізичної активності, розвитку соціальної адаптації у світі, що швидко змінюється. Дозвілля має на увазі такий рід занять, які дадуть людині відчуття задоволення, піднесеного настрою та радості, він допоможе зняти стрес, розділити свої інтереси з друзями та близькими, зав'язати громадські контакти та отримати можливість самовираження у обраній дозвілльовій діяльності [1].

Дозвілльові програми можуть включати:

- спортивно-оздоровчу діяльність (плавання, аеробіка, легка атлетика, туризм та інші);
- художньо-творчу діяльність (малювання, вишивання, в'язання, плетіння та інша ручна творчість);
- відвідування музеїв, театрів, виставок, кіно, розважальних заходів;
- ігрову діяльність (тренінги, настільні ігри: шахи, шашки, доміно тощо);

- художньо-музичну діяльність (хоровий та вокальний спів, літературна декламація, постановка аматорських вистав, танцювальні заняття, фольклор та ін.);

- технічна творчість (моделювання, фотографування, відеозйомка тощо).

Важливе значення при виборі культурно-дозвіллевої діяльності має мотивація людей літнього віку (їх інтереси, потяги, психологічні установки, емоції тощо), яка видозмінюється у процесі оволодіння тим чи іншим видом дозвілля, конкретним видом художньої, технічної або декоративно-ужиткової творчості [17].

Призначення дозвіллевих технологій – допомогти людині освоїти навички спілкування, необхідні для адаптації в соціокультурному оточенні, побудувати свій особистісний шлях позитивного розвитку. При організації дозвілля слід враховувати фізичний та емоційний стан літньої людини, а також стан працездатності та мобільності, що дозволить регламентувати тривалість занять, кількість пауз та перерв для розминок з урахуванням їх фізичних, когнітивних та психоемоційних можливостей [13].

Прагнення до активних форм проведення вільного часу сприяє соціальній адаптації людей похилого віку, тоді як орієнтація на пасивне проведення часу зумовлює зниження загального життєвого тону літньої людини, допускає поглиблення її соціальної ізоляції. Дозвіллева активність сприяє переходу від споживчого ставлення до продуктивної

діяльності, до свободи вибору занять, що відповідають здібностям, задаткам та захопленням людини.

Дозвілля може бути зовсім різного роду, головне, щоб воно не сковувалося якимись обмеженнями і кожен міг реалізувати свої інтереси повною мірою. В іншому випадку літні люди починають вважати життя неповноцінним. Адже якщо людина не може добре проявити себе і відпочити, провести вільний час так, як їй хочеться, то з'являється почуття ущемленої особистості [9].

Дозвілля має на увазі такий рід занять, який дає людині відчуття задоволення, піднесеного настрою та радості. Люди збираються разом для того, щоб розслабитися, зняти стрес, розділити інтереси з друзями та близькими, задовольнити запити, відчутти фізичне та психологічне задоволення, зав'язати суспільні контакти та отримати можливість самовираження чи творчої діяльності [7].

За останні роки розроблено чимало нових технологій, які активно застосовуються у цій галузі, щоб покращити соціокультурну реабілітацію осіб літнього віку.

Натепер створюються спеціальні соціокультурні програми, розраховані на соціальну адаптацію осіб літнього віку, які б відповідали їхнім можливостям та потребам. У цьому терміні чітко простежуються дві складові, що задають основний напрямок:

1. «Соціальне», що спрямоване на зміну положення у взаєминах між людьми, налаштування їхнього способу життя та підлаштоване під умови, в яких вони опинилися.

2. «Культурне» передбачає наявність засобів реалізації своїх потреб та творчого потенціалу. Адже процес відновлення має бути наповнений культурним змістом [6].

Під час планування дозвілля основна увага приділяється тим заходам, які спрямовані на розвиток будь-яких навичок. Також літні люди мають бути залучені до процесу, щоб він викликав інтерес. Це може бути прикладна, художня чи технічна творчість, не кажучи вже про активні фізичні дії. Дуже важливим моментом є аналіз ситуації, який допомагає охарактеризувати спосіб життя людей, котрим це все робиться. Адже треба визначити властиві їм норми поведінки, ідеали, духовні цінності тощо. У багатьох випадках доводиться створювати та опрацьовувати мотивацію, яка б і допомогла залученню до процесу.

Мотивація вважається однією із головних складових успішного проходження програми соціокультурної реабілітації. Її діяльність насамперед має бути спрямована на особистість самої людини, а також на її контакти з оточуючими людьми [18].

Проблема самотності у літньому віці актуальна як ніколи. Культурний напрямок має поєднуватися з інтересами людей, тому, в більшості випадків, обирають класичні напрямки. Нерідко програми складаються індивідуально, з урахуванням усіх потреб людини. Саме ці варіанти виявляються найефективнішими.

Всі ці дії потребують щільної взаємодії кількох сфер. Під час спылкування потрібно створити безбар'єрний взаємозв'язок із людьми похилого віку, як у психологічному плані, так і у фізичному [15].

Завдяки активному проведенню часу, якщо до того немає жодних серйозних обмежень, у людей пропадають ускладнення, які викликалися недоліком руху та фізичної активності.

Для людей похилого віку туризм виявляється більш легким і зручним, ніж спорт, тому що тут їм зручніше розподілити потенціал своїх можливостей і зіткнення відбувається не з такою кількістю навантажень. Подібні заняття дають корисний струс організму, який потім покращує відновлювальні процеси і допомагає омолодити людину. До того ж, якщо літня людина проводить час на відкритому повітрі, то це надає додатковий корисний ефект.

Насправді літні люди мають багато часу для заняття фізичною активністю і потрібно створювати стимул для втілення даного потенціалу. Природно, що заняття зі спеціалістами будуть набагато ефективнішими та безпечнішими, оскільки завжди є кому доглянути за станом літніх людей. Також фахівці можуть правильно визначити необхідне навантаження та надати своєчасну допомогу [41].

Терапія образотворчим мистецтвом ґрунтується на застосуванні художньої творчості. По суті, це універсальний терапевтичний метод, який підходить не тільки літнім людям [26].

Ця методика знаходить своє застосування в комплексній реабілітації та допомагає: зменшити або усунути повністю нервово-психічні розлади; відновити порушені функції дрібної моторики рук тощо.

У літніх людей формуються комплексні здібності до відновлювальної діяльності. Як основне завдання тут виступає

відновлення загальної та індивідуальної цінності людей літнього віку, відновлення втрачених ними функцій, а також залучення до будь-якої практичної діяльності.

Арттерапія є реабілітаційною технологією, яка застосовує для цього витвори мистецтва. Її використовують соціальні працівники, педагоги, аніматори, дефектологи, психологи та інші фахівці під час роботи з людьми, які мають обмежені здібності. Люди намагаються через малюнки виражати стан їхньої душі, показати навколишньому світу свої переживання та сприйняття навколишнього світу [19].

Терапія за допомогою глини. В основі цього методу лежить робота з пластичними матеріалами та створення з них різних речей. Тут вдається реалізувати не лише лікувальні властивості глини, а й допомогти людям літнього віку розвивати дрібну моторику рук, підвищити зосередженість та образне мислення.

Активне періодичне проведення таких занять допомагає у лікуванні хвороб суглобів, оскільки пальці постійно перебувають у роботі. У глині проявляються адсорбуючі та антисептичні властивості. У результаті у літнього слухача розвивається інтелект і підвищуються навички майстерності [12].

Терапія за допомогою музики застосовується за допомогою прослуховування музичних композицій. Внаслідок цього знімається напруга, негативні емоції та надлишок почуттів.

У музикотерапії використовуються різноманітні музичні засоби, які допомагають оздоровчій корекції людини літнього віку. Це сприяє

розвитку творчих здібностей, пізнанню нових речей, і навіть розширенню соціально-активних дій.

За тривалої реабілітації застосовується музика різних напрямів. Нерідко відбувається поєднання музики з іншими діями, такими як малювання, ліплення та інше. Найчастіше підбирається музика позитивного звучання, щоб підняти настрій оточуючим. У деяких випадках заняття набувають ігровий характер, а часом все переростає в танці. Рухи під музику покращують фізичну активність та підвищує обмін речовин. Ще одним розвитком музикотерапії є співи, що допомагають розвинути ритміку та інші корисні якості [24].

Терапія з допомогою рослинництва. У цьому напрямі психосоціального та професійного відновлення людей літнього віку долучають до взаємодії з рослинами. Слухачі Університету третього віку вирощують їх, доглядають та здійснюють інші корисні для них операції. Це позитивно впливає на емоційний стан, який пов'язаний із почуттям корисності, він надає психологічний спокій та додатковий стимул до праці, підвищує почуття відповідальності тощо.

Все це добре допомагає при корекції емоційних розладів та нестабільній поведінці.

Ця технологія добре застосовується разом з іншими видами терапії [2].

Терапія з допомогою ігор. Сюди входить цілий комплекс різних відновлювальних методик, що ґрунтуються на іграх. Це дуже дієвий засіб, щоб розкріпачити психологічні патологічні стани, що викликають блоки у

житті. Це відмінний засіб для комплексної реабілітації, який поєднує у собі: адаптацію; релаксацію; виховання; розвиток; рекреацію та інші фактори.

Навіть якщо в грі зачіпаються якісь життєві обставини, що травмують, то все це відбувається в дуже ослабленому вигляді. Такі види терапії розробляються індивідуально. Поведінка в них добре відображає те, як людина літнього віку поводить себе в реальному житті. До основних видів ігор відносяться ті, що мають розвиваючу чи пізнавальну спрямованість. Це можуть бути навіть комп'ютерні чи настільні варіанти, а не лише постановочні. У будь-якому випадку все адаптується під можливості літньої людини, щоб усім було комфортно [40].

Людам літнього віку потрібно більше часу на індивідуальний відпочинок. Регулярні творчі заняття, дозвілля за улюбленою справою, прогулянки та цікаві, пізнавальні зустрічі наповнять життя слухачів Університету третього віку новим змістом. Варто розвіяти міф про відсутність потреби у людей літнього віку в розвагах. Просто у цьому віці вони мають інший характер – більше спрямовані на творчу та пізнавальну діяльність, на розмови та філософію.

Цільова організація дозвілєвої діяльності людей літнього віку ґрунтується на тому, що сучасні програми розвитку дозволяють розширити межі діяльності для людей у поважному віці [32].

Застосування технологій дозвілєвої діяльності розглядається фахівцями з соціальної роботи у контексті соціокультурної адаптації літніх слухачів Університету третього віку до нових суспільних умов.

Участь літніх людей у заходах із застосуванням технологій дозвіллевої діяльності сприятимуть соціальній адаптації людей літнього віку, задоволенню їх потреб у самореалізації, спілкуванні та творчості.

1.2. **Методологічні підходи до вивчення якості життя людей літнього віку.**

Якість взагалі та якість життя зокрема – інтегративна категорія, оскільки є предметом дослідження відразу кількох наук – філософії, соціології, психології. У своєму дослідженні ми розглянемо якість життя з позиції герагогічної підтримки людей літнього віку засобами художньої творчості.

XXI століття оголошено багатьма міжнародними організаціями, зокрема Європейською організацією з якості ICO, століттям якості [11].

Філософія якості життя починає складатися наприкінці XX століття, стаючи відправною точкою для формування державної політики та соціальної роботи у найбільш розвинених країнах світу, наприклад, у Канаді, Великій Британії та Швеції [37].

У соціальному аспекті поняття якість життя (англ. – quality of life, скор. – QOL) стало розглядатися як категорія, за допомогою якої характеризують суттєві обставини життя населення, що визначають ступінь гідності та свободи особистості кожної людини [29].

Перші наукові дослідження якості життя з'явилися в американській та західноєвропейській соціології в середині 60-х років XX ст.

Занепокоєння, що виникло на той час у суспільстві з приводу ефективності федеральних соціальних програм, стало одним із спонукальних мотивів для проведення досліджень якості життя [35].

З 1974 став видаватися міжнародний журнал, присвячений вивченню якості життя.

Дослідження, проведені вченими в 80-ті роки, стали набувати соціально-психологічного та соціально-економічного характеру, оскільки до вивчення якості життя все активніше стали приєднуватися психологи та економісти.

Психологи, вивчаючи емоційно-ціннісні судження, концентрували свою увагу на ефективних та когнітивних структурних компонентах якості життя [33]. Соціологи та економісти розглядали якість життя людини у тісному взаємозв'язку з інвайронментальними індикаторами рівнів доходу, охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування, щільності населення, злочинності та подібних складових, що відображають життя в соціумі [39].

Як основа визначення якості життя найчастіше виступає методика визначення індексу людського розвитку (до 2013 року - Індекс розвитку людського потенціалу). Індекс людського розвитку (ІЛР) (до 2013 року «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП), (англ. *Human Development Index, HDI*) — інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території [12].

У сучасній Україні складно точно прорахувати очікувану тривалість життя, оскільки смертність дедалі більше залежить не від стану здоров'я, а від соціальних чинників довкілля (злочинність, катастрофи і воєнні дії).

Вчені висловлюють думку, що ВВП на душу населення має віртуальний характер в умовах війни, коли значна частина валового національного доходу не сягає більшості громадян, зберігаючись у зарубіжних банках, безповоротно інвестуючись в економіку інших країн. Критерій, пов'язаний з освітою, також неоднозначний, оскільки «для сучасної соціальної ситуації характерна незатребуваність освіти, до того ж вона не завжди гарантує життєвий успіх. Отже, індекс людського розвитку не може бути тотожний якості життя.

Якість і рівень життя не ідентичні поняття, оскільки лише одними соціально-економічними показниками рівня життя, включаючи, зокрема, і життєві стандарти (living standarts), якість життя не обмежується.

Якість життя людини не обмежується соціально-економічними параметрами рівня життя, і поряд із матеріальною об'єктивною стороною має нематеріальну складову, що виражає внутрішній стан суб'єкта.

У дослідженнях якості життя стало виділяються два основні напрямки - об'єктивний та суб'єктивний. Суб'єктивні підходи до якості життя були пов'язані з вивченням ціннісних установок та переживань [23], а об'єктивні – зосередилися на таких компонентах як їжа, житло, освіта [16].

Елементами структури суб'єктивної якості життя стали виступати внутрішнє самопочуття, задоволеність життям, щастя. Об'єктивний підхід

продовжив вивчати якість соціального та фізичного (як штучного, так і природного) навколишнього середовища, в якому люди намагаються реалізувати свої потреби [30]. При цьому об'єктивний та суб'єктивний напрямок досліджень якості життя не перебувають у конфронтації, а взаємодоповнюють один одного. Суб'єктивні індикатори якості життя доповнюють об'єктивні тим, що відображають різні погляди та оцінки людей на соціальні зміни, при цьому різні люди виявляють відмінну від інших суб'єктивну реакцію на ті самі об'єктивні обставини; залежно від індивідуальних інтересів, цінностей, потреб [14].

Останнім часом у нашій країні велику популярність набув підхід до вивчення якості життя, заснований на соціологічних опитуваннях, у яких люди висловлюють свою думку щодо різних питань. У них об'єктивні позиції числового висловлювання соціально-економічних параметрів рівня життя доповнюються суб'єктивними індикаторами якості життя.

Новий інтегрований підхід до вивчення складових якості включає, поняття якості життя як інтегрального показника: об'єктивні та суб'єктивні параметри. До перших відносяться числові показники рівня життя, виділені Держкомстатом, а до інших – внутрішньоособистісні, ціннісні індикатори. В їх основі: лежить психологічна складова; особистісних структур суб'єкта, через призму якої він оцінює суб'єктивну якість свого життя [11].

Індикатори якості життя були отримані внаслідок роботи державних органів щодо визначення та реалізації заданої якості життя через законодавче запровадження стандартів (індексів) якості життя. Ці

стандарти включають такі блоки індикаторів: Перший блок індикаторів якості життя характеризує здоров'я населення та демографічне благополуччя, які оцінюються за рівнями народжуваності, тривалості життя, природного відтворення. Другий блок відображає задоволеність населення індивідуальними умовами життя (достаток, житло, харчування, робота та ін.), а також соціальна задоволеність станом справ у державі (справедливість влади, доступність освіти та охорони здоров'я, безпека існування, екологічне благополуччя). Третій блок індикаторів оцінює духовний стан суспільства. Рівень духовності визначається за характером, спектром та кількістю творчих ініціатив, інноваційних проєктів, а також за частотою порушень загальнолюдських моральних заповідей.

Подані блоки чітко поділяються на об'єктивні (соціально-економічні) – перший, і другий, і суб'єктивні (соціально-психологічні) – третій; індикатори якості життя. Отже, об'єктивні та суб'єктивні показники необхідно вивчати спільно, керуючись принципами цілісності та єдності [20].

Дослідження якості життя людей з позиції їх задоволеності об'єктивними та суб'єктивними складовими ведуться в Україні Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України.

Під якістю життя слід розуміти сукупність життєвих цінностей, що характеризують творчу діяльність, задоволення потреб та розвиток людини, задоволеність людей життям, соціальними відносинами та навколишнім середовищем [4].

Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України вважають, що ідея зростання якості життя може розглядатися як загальнонаціональна ідея, здатна відновити соціальний зміст демократичних реформ, що проводяться, виправдати витрати попереднього періоду і відновити довіру влади до народу. Вони заявляють, що забезпечення гідного рівня життя населення має стати безумовним пріоритетом усієї державної політики, а наближення якості життя росіян до параметрів, досягнутих розвиненими країнами, її найважливішим завданням [21]. Висока якість життя полягає у гармонійному поєднанні обох складових. Суб'єктивна складова якості життя, як ми вже зазначали, багато в чому визначається внутрішнім самопочуттям людини.

Проблему якості життя людей похилого віку не можна обмежити рамками одного симпозіуму. Проблема якості життя людей у літньому віці носить всеосяжний характер, і не може бути досліджувана лише однією наукою [10].

Європейські вчені використовуючи інструментарій своїх наук, вивчили різні аспекти та складові якості життя та життєвої задоволеності людини у літньому віці. Якість життя людей літнього віку складається з двох складових - соціальної активності (регулярної участі в діяльності громадських організацій, клубів, добровольчості, допомоги іншим) та соціальних умов (наявності сім'ї та дітей, соціальної допомоги, неформального та професійного догляду) [31].

Поняття «задоволеність життям» стало основним критерієм створення американським геронтологом Хевігерстом Р. Дж.. Він

має постійну теорію успішного старіння. Модель успішного старіння, представлена в цій теорії, включає навчання людей похилого віку навичкам благополучного, продуктивного життя на основі раціонального використання, можливостей «пізньої свободи». Для багатьох людей похилого віку поява вільного часу дійсно стає проблемою. Хевігерст Р. Дж. вважає, що для того, щоб людина в «третьому віці» отримувала задоволення від життя, вона має наповнити свій вільний час такими видами діяльності, які б приносили йому задоволення. Причому, види діяльності людини, чи то активний відпочинок чи вивчення чогось нового, повинні мати місце у будь-якому віці [17].

Шведський дослідник А.Аберг показав зв'язок життєвої задоволеності з тривалістю життя у людей віком від 80 до 94 років, особливо підкреслюючи значення діяльності людини у знайомому і суб'єктивно комфортному просторі [34]. У своїй доповіді він частково посилається на дослідження, що проводяться в університеті Ейдховен у Нідерландах та університеті Південної Флориди у США.

Традиція розглядати якість життя людей з позиції числового вираження соціально-економічних параметрів рівня життя зберігається і в наші дні [31]. Воєнні дії, які відбулися в період першого року повномасштабної війни і продовжують відбуватися досі, призвели до зміни у всіх аспектах життя людей – ринку праці, інфраструктурі населених пунктів, системі охорони здоров'я, сфері освіти, перетворивши деякі з розвинених міст України на безлюдні території, знищивши

унікальну екосистему та завдавши непоправної шкоди довкіллю на багато десятиріч вперед.

Сьогодні ще зарано говорити про остаточні оцінки впливу війни на якість життя населення України, адже воєнні дії тривають, щодня зростають масштаби втрат та руйнується життя людей. Проте, вже зараз необхідно на науковому рівні підняти проблему подолання наслідків війни, і не лише з позицій повоєнного відновлення, але й з огляду на перспективи досягнення високих стандартів якості життя людей за найкоротших часових рамок.

Висновки до першого розділу

В даний час залучення в культурно-дозвілєву діяльність людей літнього віку актуально і необхідно, що допоможе їм після виходу на пенсію успішно адаптуватися в новій соціальній ролі, виявити свої індивідуальні здібності у вибраній дозвілєвій діяльності, розширити коло спілкування, досягти нових особистісних результатів, підвищити свій життєвий тонус.

Дозвілєва діяльність є важливою складовою процесу соціальної адаптації людей літнього віку, сприяє задоволенню їх потреб, збереженню певного соціального статусу, стимулюванню людей похилого віку до самостійного вирішення своїх проблем.

Повоєнне відновлення потребуватиме надто багато часу, а за умови таких низьких темпів змін, які ми мали після останньої фінансової кризи, воно може затягнутися на кілька десятиріч. Отже, основним завданням на

перший етап відбудови має стати суттєве пришвидшення темпів розвитку за рахунок зміни парадигми останніх десятиріч та максимального використання внутрішньосупільного поштовху до змін. Впродовж найближчих років має відбутися не просто повернення за основними показниками рівня життя до довоєнних значень, а значний прогрес, принаймні, за окремими складовими. Від нас залежатиме, наскільки ми зможемо реалізувати свій потенціал та втілити свої прагнення задля досягнення більш високої якості життя.

Військова агресія Росії призвела до формування великого потоку зовнішніх вимушених мігрантів, і нової, більшої за розміром, хвилі внутрішньо переміщених осіб. Незважаючи на те, що більшість біженців при опитуванні запевняє про намір повернутися до України після закінчення війни, навіть зараз зрозуміло, що суттєва їх частина не повернеться, більш того, їх закріплення на новому місці проживання може викликати нову хвилю міграції: виїзд чоловіків по завершенні війни для возз'єднання сім'ї.

Крім того, відбувся суттєвий перерозподіл населення в середині країни за регіонами, який може закріпитися, якщо війна матиме довготривалий характер, що призведе до надлишкової робочої сили та перенавантаження соціальної інфраструктури у одних регіонах і громадах та нестачу її у інших.

Навіть в умовах війни та вимушеної міграції при прийнятті рішень, куди саме їхати, важливу роль відіграє наявність родичів, друзів. Вони слугують у якості ефективного інструменту полегшення інтеграції та задоволення культурних, економічних і психологічних потреб. З іншого боку, ймовірність повернення біженців, що приїхали до родичів, набагато менша, ніж серед тих, хто не мали такої можливості. Особливо це стосується осіб старших вікових груп.

Враховуючи, що війна набуває затяжного характеру, соціально-економічна ситуація в Україні буде тільки погіршуватися у короткостроковій перспективі. Для відновлення принаймні довоєнного рівня життя населення знадобляться величезні ресурси та значний проміжок часу, що сприятиме подальшому міграційному відтоку з України, в той час як міграційні моделі поведінки зазвичай змінюються радше поступово, ніж різко.

Без коректної оцінки чисельності вимушених зовнішніх мігрантів неможливо спрогнозувати як загальну чисельність населення, так і структуру населення. Оцінка чисельності ВПО та її перерозподіл за територією України дасть змогу визначити структурні зрушення чисельності населення та спрогнозувати чисельність населення за

регіонами або принаймні за групами регіонів. Розробка такого прогнозу потребує розроблення кардинально нової методики, що використовуватиме дані різних джерел та матиме механізм швидкого корегування отриманих результатів.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПІДТРИМКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.

2.1. Арт-терапія у сучасній соціальній роботі з людьми літнього віку.

Мистецтво і терапія мають спільне коріння. Кожен з нас творець, а творчість приносить нам величезне задоволення. У творчості кожна людина отримує багато можливостей, щоб висловитися, виразити свої почуття та емоції.

Арт-терапія – це один з найбільш ефективних способів роботи з клієнтами будь-якого віку і з будь-якими порушеннями, при цьому для особистості – це спосіб саморозкриття, самовираження, розвитку та шлях до власної гармонізації [12].

Розвиток наук у сучасному світі сьогодні здійснюється на основі міждисциплінарного підходу та інтеграції знань з різних областей.

Процеси диференціації, спеціалізації, інтеграції у фундаментальній педагогіці призводять до утворення різних відгалужень науки. Вони мають статус суміжних галузей знань і виникають на стику наук, на думку

вчених, як відповідь на потреби суспільної практики в теоретичному відображенні специфіки соціальної роботи.

До таких суміжних дисциплін можна віднести і геррагогіку, а також одну з її складових - арт-геррагогіку. Обидві вони виникли з інтеграції кількох наук. Так, попередниками геррагогіки стали одночасно геррнтологія, соціологія, психологія та педагогіка.

Вони постали як відповідь на потреби соціальних працівників, які навчають людей літнього віку, в науково-методичному інструментарії для ефективнішої геррагогічної діяльності у геррнтоосвіті.

Зараз ми можемо сказати, що геррагогіка – це нова наукова дисципліна в системі наук про освіту, що розглядає аспекти геррагогічної підтримки учнів похилого віку на шляху благополучного старіння. У цьому розділі ми маємо намір дослідити арт-терапевтичні можливості художнього навчання людей похилого віку у підвищенні якості життя. У геррагогіці арт-педагогічне спрямування, що розглядає геррагогічні основи навчання людей похилого віку, може бути виділено в окрему складову геррнтоосвітньої роботи - арт-геррагогіку [8].

Основне завдання арт-терапії полягає в тому, щоб посередництвом символів, образів, метафор, через які інформація кодується на несвідомому рівні психіки, «витягнути» певну проблему, що захована за ними, спроектувати її на свідомий рівень та пропрацювати пов'язані з нею емоції та переживання і звільнитися від застарілих чи витіснених емоцій.

Засобами творчої діяльності людина, через посередництво образів, які вона використовує в арт-терапії, транслює своє сприйняття світу та

ставлення до нього. Будь-яка творча діяльність – терапевтична по суті та допомагає особі, прийнятним для соціуму способом, зняти напругу, що у неї нагромадилася. У продуктах творчості вигадливо переплітається інформація, джерелами якої є як відкриті, так і глибинні пласти людської душі.

Якщо ми звернемося до складової «art», то у перекладі з англійської цей термін означає мистецтво. Згідно з англійським оригіналом «art» розглядається так само, як візуальні пластичні мистецтва, що включають живопис, графіку, скульптуру та інші види образотворчої діяльності. Таким чином, ми можемо визначити арт-терапію як новий напрямок у геронтоосвіті, що розглядає питання терапічної підтримки людей літнього віку засобами мистецтва у процесі навчання навичкам творчої діяльності [5].

Соціальний напрямок включає терапію відволікаючими враженнями, терапію зайнятостю, трудову терапію та соціальну реабілітацію. В процесі навчання образотворчої діяльності людей похилого віку в геронтоутворенні ми, в тій чи іншій мірі, спостерігали позитивні ефекти від усіх цих складових арт-терапічної дії. Ми виділили творчу діяльність як провідну діяльність людини похилого віку, оскільки вона **ДОЗВОЛЯЄ:**

- розв'язати соціальну кризу похилого віку, служить засобом соціальної реабілітації людини, що вийшла на пенсію і змушена шукати нові форми соціалізації в суспільстві;

- планувати своє життя, відволікаючись новими творчими переживаннями та планами від думок про хвороби;

- слугує еквівалентом трудової діяльності, дозволяючи людині бути зайнятою, тобто реалізувати волездатність похилого віку,

- задовольняти трудові та економічні потреби (реалізуючи продукти творчої діяльності) [25].

Терапія мистецтвом за своєю природою радикальна. Вона пов'язана з розкриттям внутрішніх сил людини і дозволяє наступне:

- розвивати в собі спонтанність і вдосконалювати увагу, пам'ять, мислення (когнітивні навички);

- вивчити свій життєвий досвід з незвичайного ракурсу;

- навчитися спілкуватися на екзотичному рівні (використовуючи образотворчі, рухові, звукові засоби);

- самовиражатися, доставляючи задоволення собі та іншим;

- розвивати цінні соціальні навички (в груповій роботі);

- освоїти нові ролі та виявляти латентні якості особистості, а так само спостерігати, як зміни власної поведінки впливають на оточуючих;

- підвищувати самооцінку, що веде до зміцнення особистої ідентичності;

- розвивати навички прийняття рішень;

- розслабитися, виплеснути негативні думки і почуття;

- реалізувати свою здатність до творчості різними засобами, включаючи образотворче мистецтво.

Гердагогічне спрямування арт-терапії має неклінічну спрямованість та розраховане як на потенційно здорову особистість, так і особистість з особливостями у розвитку. Численні зарубіжні та вітчизняні дослідження відзначають, що арт-терапія немає протипоказань.

Від сучасного мистецтва арт-терапію відрізняє важливість самого процесу творчості та відсутність особливої необхідності в спеціальних навичках. Говорячи про творчість, з точки зору арт-терапії, мається на увазі, не загальноприйняте про нього розуміння, як про процес створення нових матеріальних і духовних цінностей, а як подолання людиною своїх кордонів, розширення меж свого існування, спробу досягнути гармонію в житті, пробудження активності, спрямованої на реалізацію граничних творчих можливостей.

2.2. Соціологічне дослідження «Підтримка якості життя людей літнього віку з використанням арт-терапевтичних можливостей».

Соціальна робота – синтетичний вид діяльності, у якій спільно з теоріями соціально-гуманітарного знання розвиваються практичні методи соціальної адаптації людей, що потрапили у складні життєві ситуації.

Арт-терапія міцно увійшла до арсеналу технологій допомоги людям, які страждають від фізичних, душевних та соціальних проблем. Про це свідчить робота установ системи соціального обслуговування населення з різними типами клієнтів: літніми людьми, особами з інвалідністю, батьками та дітьми, яка обов'язково включає різні способи та методи арт-терапії.

Актуальність проблеми дослідження визначається необхідністю детального аналізу проблеми впливу арт-терапії на підтримку якості життя людей літнього віку.

Об'єкт дослідження – арт-терапія як адаптивний фактор.

Предмет дослідження – арт-терапевтичний вплив на підтримку якості життя людей літнього віку.

Мета дослідження – проаналізувати вплив арт-терапії на адаптаційні процеси людей літнього віку у підтримці якості життя.

Основні завдання дослідження:

1. Визначити основні мотиваційні фактори літніх людей, що спонукають останніх брати участь у арт-терапевтичних програмах;
2. З'ясувати основні арт-терапевтичні активності літніх клієнтів Університету третього віку, що сприяють їх успішній інтеграції у суспільство;
3. Визначити рівень впливу арт-терапії на задоволеність життям літніх клієнтів соціальної роботи.
4. Виявити рівень впливу арт-терапії на підтримку якості життя літніх слухачів Університету третього віку.

Гіпотеза базується на науковому припущенні, що арт-терапія сприяє успішній підтримці якості життя слухачів Університету третього віку у сучасний соціум.

Генеральна сукупність – люди літнього віку.

Вибіркова сукупність – слухачі Університету третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виконкому Київської районної у м.Полтаві ради.

Дослідження проводилося у січні - березні 2024 року.

Загалом у дослідженні взяли участь 120 клієнтів, слухачів Університету третього віку територіального центру.

Вік респондентів від 60 до 80 років.

На базі комунальної установи «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виконкому Київської районної у м.Полтаві ради» дозвілля з літніми людьми реалізується в масштабі великого району у місті. У територіальному центрі клієнти залучаються до різноманітних видів творчої діяльності у плані соціокультурної реабілітації у формі денного обслуговування. З клієнтами працюють фахівці, професійний досвід яких із застосування арт-технології у дозвіллевій роботі становить понад 15 років.

У територіальному центрі соціального обслуговування арт-терапія з людьми літнього віку проводиться у формі культурно-дозвіллевої роботи, яка наповнюється різноманітними за змістом практиками контакту з продуктами творчості (музикою, поезією, живописом, танцями, театром

тощо) або самостійного творчого процесу. Психологічні компоненти арт-терапії присутні на «вході» та на «виході» роботи спеціаліста з клієнтом.

Для роботи з людьми літнього віку фахівцю важливо створити з ними психологічний контакт, заснований на емпатії та доброзичливості. У результаті творча робота має «переплавити» негативні емоції клієнтів.

Проведення дослідження було організовано відповідно до загальних етичних принципів наукових досліджень у соціальній роботі. Основні етичні принципи, такі як безпечність і добровільність, збереження анонімності учасників дослідження та конфіденційності отриманої інформації, були дотримані на кожному етапі дослідження.

Усі учасники опитування були повідомлені про анонімність дослідження та були попереджені, що їхні відповіді не впливатимуть на надання соціальних послуг або їх подальшу участь в університеті третього віку.

Обробка кількісних даних здійснювалася з використанням методів описової статистики та математичного аналізу. Для цього використовувався прикладний пакет MS Excel for Windows. Всі дані були узагальнені та анонімізовані, що гарантувало конфіденційність учасників дослідження.

Результати дослідження представлені у вигляді узагальнених даних, які не дозволяють ідентифікувати окремих учасників анкетного опитування. Всі опубліковані матеріали містять максимально точну та об'єктивну інформацію, що відповідає етичним стандартам дослідження.

Таким чином, дослідження було проведено з дотриманням високих етичних норм соціальної роботи на всіх етапах: від постановки мети до аналізу результатів.

Метод дослідження – роздаткове заочне анкетування.

Інструментарій дослідження – анкета (Додаток А).

Аналіз результатів дослідження.

Про існування Університету третього віку 94,1% респондентів дізналися від друзів та знайомих і лише 5,9% отримали інформацію зі ЗМІ див. рис. 1.1.

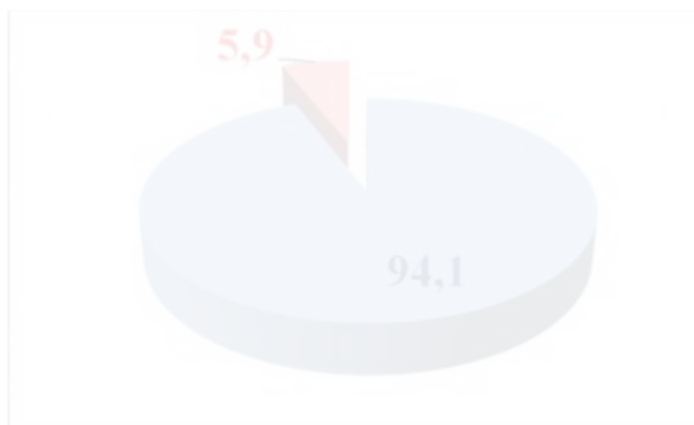

Рис. 1.1 Джерела інформації літніх людей про існування Університету третього віку

Під час проведення соціологічного дослідження одним з важливих питань було з'ясувати чи знайомі літні слухачі з поняттям «Арт-терапія».

Відповіді респондентів показали, що 58,8% добре знайомі з поняттям «Арт-терапії», щось чули – 29,4%, і лише 11,8% не чули. про вказане ПОНЯТТЯ.

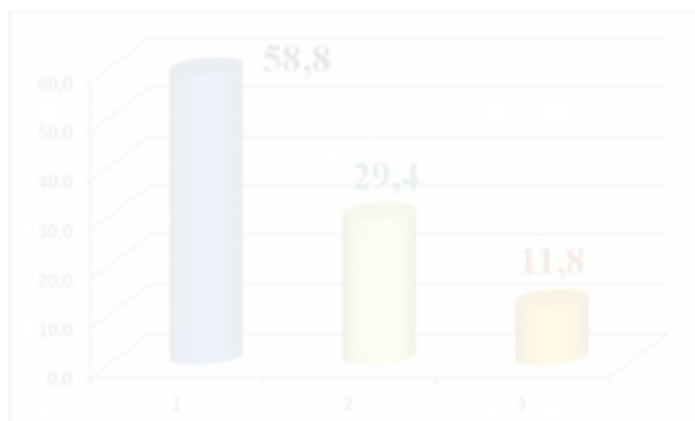

Рис. 1.2. Обізнаність слухачів Університету третього віку з методом «Арт-терапія».

Перші кроки на шляху реалізації літньою людиною себе та своїх духовних потреб починаються в процесі навчання, завдяки зануренню в арт-терапевтичний освітній простір.

Про своє бажання, щоб у роботі з ними використовували арт-терапевтичні практики опитані респонденти у переконливій більшості відповіли ствердно (76,48%).

На нашу думку, досить великим відсотком (17,64%) є кількість слухачів Університету третього віку, які не визначилися.

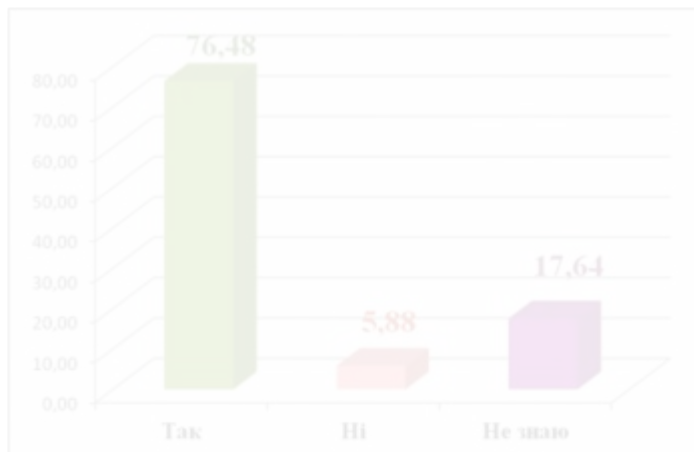

Рис. 1.3. Бажання респондентів (слухачів Університету третього віку) отримувати соціальну послугу «Арт-терапія».

У останні роки в геронтопсихології все більш активно застосовується такий інноваційний здоров'язберігаючий підхід, як арт-терапія (англ. arts therapies) - «лікування, засноване на заняттях художньою творчістю». Відповідаючи на запитання анкети «Як ви ставитесь до поняття «лікування мистецтвом?», позитивно відповіли 88,23% респондентів.

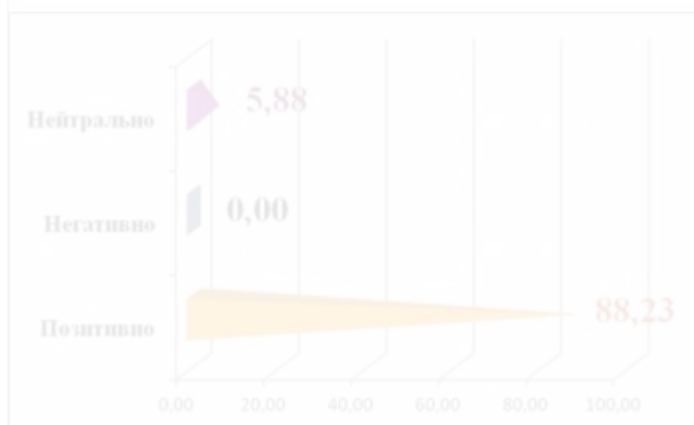

Рис. 1.4. Ставлення респондентів до поняття «лікування мистецтвом?» .

Відповідаючи на запитання «Які заходи з використання арт-терапії ви знаєте?», респонденти відповідали в довільній формі, як правило писали про ізотерапію (94%), музикотерапію (93%), казкотерапію (42%), глинотерапію (58%), поезетерапія (21%), картинотерапія (87%), акватерапію (15%), гарденотерапію (9%).

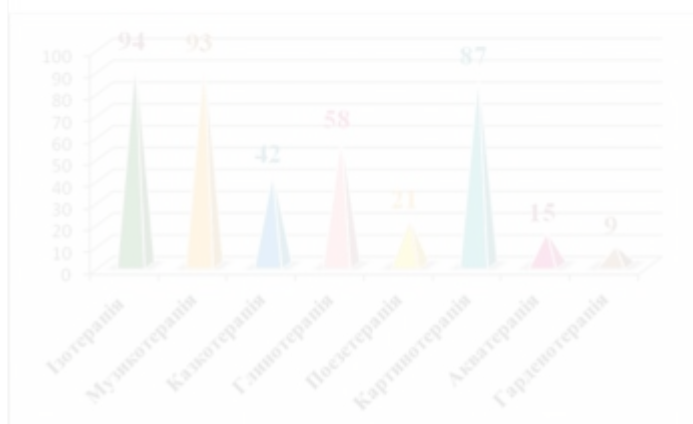

Рис. 1.5. Відомі літнім людям заходи з використання арт-терапії.

Відповідаючи на запитання «Які заходи з використання арт-терапії ви б хотіли відвідати», респонденти відповіли, що залюбки відвідали б галерею мистецтв (92%), концерт філармонії (89%), театральну виставу (74%), концерт симфонічного оркестру (54%), ботанічний сад (87%), майстер-клас в Опішні (96%), науково-технічну виставку(43%), інше (4%).

Рис. 1.6. Уподобання слухачів Університету третього віку заходів з використання арт-терапії.

У ході анкетування респондентам було поставлене питання «Чи підтримуєте Ви думку про те, що арт-терапія впливає на внутрішній стан людини?». Переконлива більшість слухачів Університету третього віку (88,2%) переконані, що арт-терапія впливає на внутрішній стан людини (рис. 1.7).

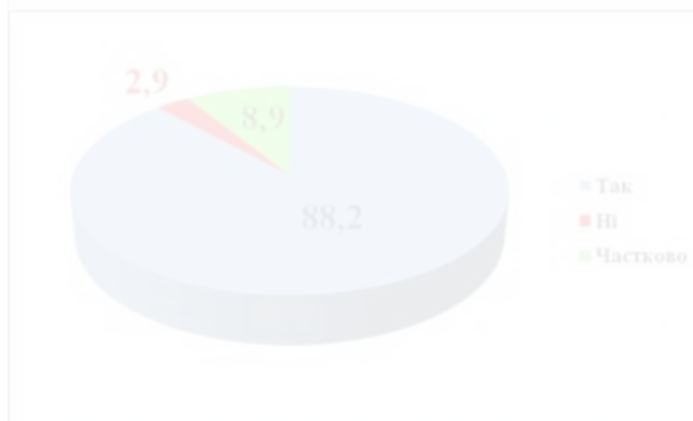

Рис. 1.7. Ставлення респондентів, слухачів Університету третього віку, щодо впливу арт-терапії на внутрішній стан людини.

У ході проведення дослідження нас цікавила думка респондентів «Чи спроможна арт-терапія допомогти вирішити внутрішні проблеми особистості?». Превалююча більшість респондентів літнього віку (74,3%) вважають, що арт-терапія спроможна допомогти вирішити внутрішні проблеми особистості. Проте викликає стурбованість той факт, що 13,8% не впевнені у можливостях арт-терапії. Це пояснюється недостатнім рівнем обізнаності з можливостями і способом дії арт-терапії на особистість.

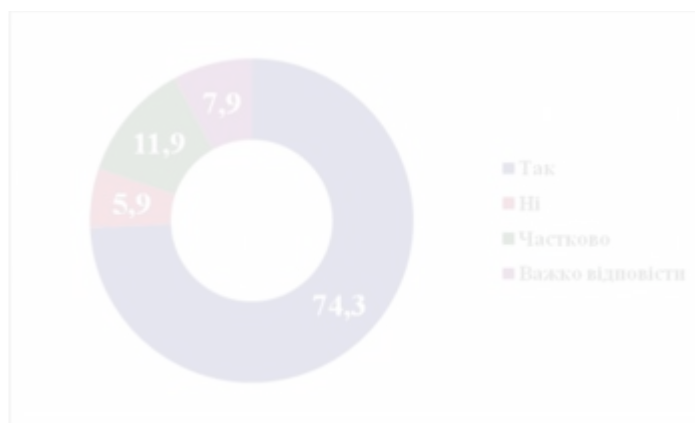

Рис. 1.8. Думка респондентів щодо можливості арт-терапії допомогти вирішити внутрішні проблеми особистості

У наступному запитанні слухачам літнього віку було запропоновано вказати, як саме власне на них особисто вплинули заняття з арт-терапії.

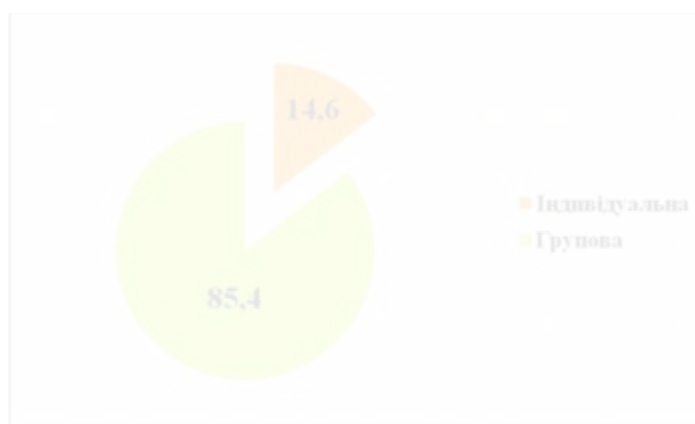
Респонденти визначили основні вектори впливу наступним чином: пробуджує нові здібності (83,1%), покращився емоційний стан (98,7%), допомогла знайти нові цілі у житті (47,3%), зниження тривожності (79,8%), зниження депресивності (94,5%), порятунок від почуття самотності (63,9%), з'явилися мотиви для набуття нових знань (71,7%), допомогла знайти себе (49,4%), набуваються нові знайомства (37,6%), розширює коло спілкування (99,3%), сприяє емоційній підтримці один одного (92,6%), сприяє атмосфері доброзичливості (87,5%), продемонструвати іншим людям свій креативний продукт (84,9%).

Цікавою для фахівців є кореляція між розширенням кола спілкування і покращенням емоційного стану (99,3% і 98,7% відповідно) (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Відповідь респондентів на запитання «Як саме на Вас особисто вплинули заняття з арт-терапії?»

Дані нашого соціологічного дослідження свідчать, що терапевтичний ефект занять творчістю визначається переважно соціальним чинником – груповий формою занять. Під час занять важливим є не тільки індивідуальний творчий процес, а й соціальний зміст контакту в групі. На це вказали респонденти, відповідаючи на запитання «Яка форма роботи на заняттях з арт-терапії для Вас цікавіша?». Груповому спілкуванню у арт-терапевтичному процесі перевагу віддали 85,4% респондентів (рис. 1.10).

Відповіді респондентів на запитання «Яка форма роботи на заняттях з арт-терапії для Вас цікавіша?»

Висновки до другого розділу

Для виявлення ефективності арт-терапевтичного методу в збагаченні соціокультурного досвіду можна виділити наступні критерії:

1. мотиваційно-ціннісний (позитивне емоційне ставлення до арт-діяльності, прагнення і бажання поліпшити якість художніх знань та вмінь, висока продуктивність, рівень самостійності, активність та впевненість у собі);

2. когнітивний (засвоєння художніх уявлень, знань про різні види мистецтва і способах здійснення арт-діяльності; сформованість потреби в самостійній пізнавальній активності; здатність запам'ятовувати інформацію, порівнювати, аналізувати);

3. діяльнісний (засвоєння практичного досвіду в колективній арт-діяльності, досвіду творчої та комунікативної діяльності; внесок у спільну діяльність і психологічну атмосферу колективу, ступінь адаптованості в колективі).

ВИСНОВКИ

1. Обґрунтування можливостей арт-терапевтичного освітнього простору дозволило відкрити нові перспективи дослідження проблем, пов'язаних із навчанням самодіяльної творчості людей похилого віку збагачення його новими особистісно значущими аспектами

педагогічної підтримки якості життя людей похилого віку.

У сучасній освіті педагогічна арт-терапія відноситься до інноваційного спрямування - науково-педагогічної діяльності, що має широкий спектр застосування на будь-якому ступені багаторівневої освіти. Арт-терапевтичні основи застосування педагогічної арт-терапії в геронтоутворенні пов'язані з тим, що виступаючи як зміст арт-педагогіки заняття художньою творчістю сприяють зростанню самооцінки літніх людей, що навчаються, емоційно-духовному розвитку, гармонізації міжособистісних відносин з близькими людьми.

2.. Поява арт-педагогіки викликана і потребами вітчизняних та зарубіжних суб'єктів (педагогів та літніх людей) освітнього простору університетів третього віку та різних інших установ, що займаються освітою літніх людей,

розроблення педагогічних основ арт-терапії для досягнення найбільшого ефекту в навчанні та педагогічній підтримці, розвитку та підвищення якості життя людей похилого віку за допомогою арт-терапії

Метод арт-терапії привабливий тим, що він в основному використовує невербальні способи самовираження і спілкування. У процесі творчості активно задіяна права півкуля мозку, яка в звичайному житті не так часто використовується людиною. Нормальний, гармонійний розвиток особистості передбачає рівноцінний розвиток обох півкуль і, відповідно, нормальну міжпівкульну взаємодію. Більш того, деякі види активності людини вимагають саме роботи правої півкулі – творчість, інтуїція, освіта, дружба, побудова родини, виховання дітей, любов, романтизм у любовних відносинах.

Безперечно, арт-терапія як засіб вільного самовираження та самопізнання через художню творчість допомагає усвідомити та оцінити свої почуття, образи минулого, життєвий сценарій та перспективність майбутнього і успішно віднайти внутрішні ресурси та досягнути самозцілення.

Арт-терапія ефективно актуалізує емоційно-образне переживання і відповідно забезпечує внутріособистісну комунікацію, засвоєння нових ролей, звільнення від традиційних патернів поведінки і перехід на інший рівень особистісного становлення та розвитку.

У процесі дослідження доведено, що педагогічна арт-терапія в геронтоутворенні дозволяє зробити педагогічну підтримку якості життя людей похилого віку засобами образотворчої творчості більш

результативною завдяки арт-терапевтичним особливостям та ефектам взаємовпливу всіх складових арт-терапевтичного освітнього простору (взаємодія арт-педагога, який навчається людини, групи, творчої діяльності та її образотворчих продуктів).

Створення всередині арт-терапевтичного освітнього

простору середовища педагогічної підтримки актуалізує - розвиток вільноздатності та життєвої задоволеності людей похилого віку, що проявляється в інтересі до соціально значущої діяльності перспективного життєвого планування активності у виконанні соціальних функцій;

конструктивної мотивації допомоги іншим пріоритетному значенні творчої діяльності; різноманітність соціальних ролей; цілісності суб'єктивних складових («біо» – «соціо» – «дух»); гармонійне поєднання соціальних функцій та власних інтересів. Арт-терапевтична унікальність творчої діяльності полягає в тому, що впливаючи на психоемоційну складову літньої людини, вона водночас через неї впливає і на її фізичну складову, гармонізуючи та розвиваючи їх у взаємозумовленій єдності.

24	http://kr-pl.gov.ua/documents/vykonkom	18 джерел	0.35%
25	https://idss.org.ua/index	11 джерел	0.34%
27	http://www.pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/23.pdf	3 джерела	0.29%
28	https://www.idss.org.ua/oldNews	30 джерел	0.29%
29	http://inform-buro.org/tags/%F2%E0%EA%E6%E5/page/80	8 джерел	0.29%
30	http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%	21 джерело	0.29%
32	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1556/1/%d0%a0%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d1%87%d1%83%d0%...		0.28%
33	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28516/1/Karkach_Semigina.pdf		0.28%
34	http://www.golos.com.ua/documents/Telefoni_gariachikh_l%D1%96n%D1%96i.pdf	4 джерела	0.26%
35	https://ua-referat.com/uploaded/porivnyaleno-pravovij-analiz-jitlovogo-zakonodavstva-inozemnih/index1.html	4 джерела	0.26%
36	https://mydisser.com/en/catalog/view/273/276/23011.html		0.26%
37	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/174	2 джерела	0.25%
39	https://studfile.net/preview/9815183/page:2	3 джерела	0.23%
40	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28446/1/Desertation%20Paraskevi%20Kaltsouni_signed.pdf	51 джерело	0.21%
41	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7267/Zhytynsk%d0%b0.pdf?isAllowed=y&sequence=1	14 джерел	0.21%
42	https://docplayer.net/72248038-Institut-geografiyi-nacionalnoyi-akademiyi-nauk-ukrayini-i-v-gukalova-monografiya.html		0.21%
43	https://poltava.to/news/57768	2 джерела	0.19%
44	https://docplayer.net/66753358-Ternopilskiy-nacionalniy-pedagogichniy-universitet-imeni-volodimira-gnatyuka-uruskiy-andriy-...		0.18%
45	http://ep3.nuwm.edu.ua/23734/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5	15 джерел	0.16%
46	https://docplayer.net/82928862-Informaciya-yazyk-intellekt-nauchno-tehnicheskij-zhurnal-osnovan-v-oktyabre-1967-	37 джерел	0.16%
48	http://dlgr.gov.ua/ua/news/pg/1481_n/page/2	46 джерел	0.16%
50	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%9A_26.053.09/Zhytynska.pdf		0.15%

51	http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/download/73/68	2 джерела	0.13%
52	https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/3379/1/Pidhotovka%20maybutnikh%20pedahohiv%20u%20konteksti%20	3 джерела	0.13%
53	https://shag.com.ua/ukrayin-a-novovolinska-miseka-rada-volinsekoyi-oblasti-rishen.html	13 джерел	0.13%
54	https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=651276	14 джерел	0.13%
56	https://studfile.net/preview/7187608/page:7	11 джерел	0.12%
57	http://ugi.edu.ua/wp-content/uploads/2013/11/Kh_Mizhnarodna_studentska_naukovo-praktichna_konferentsiya_2013	2 джерела	0.12%
58	http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40457/16052.pdf?isAllowed=y&sequence=3		0.12%
59	http://ni.biz.ua/1/1_10/1_106696_lektsiya--sotsiologiya-sotsialnoy-raboti-v-sfere-dosuga-naseleniya.html		0.12%
60	https://docplayer.net/77895015-Staliy-rozvitok-ekonomiki-zmist.html		0.12%
61	https://www.stud24.ru/sociology/socaln-problemi-ljudej-pohilogo-vku/12619-31899-page4.html		0.12%
62	https://ronl.org/kursovye-raboty/sport/271880	17 джерел	0.12%
63	https://kontrakty.ua/article/181187	5 джерел	0.12%
65	http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/15774/1/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%82	2 джерела	0.12%

Джерела з Бібліотеки

26

2	Студентська робота	ID файлу: 1015339275	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	8.55%
8	Студентська робота	ID файлу: 1013489221	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	1.58% 4 Джерело
15	Студентська робота	ID файлу: 1015253081	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.78%
26	Студентська робота	ID файлу: 1013477329	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.34%
31	Студентська робота	ID файлу: 1015804338	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.29% 2 Джерело
38	Студентська робота	ID файлу: 1015752274	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.25% 2 Джерело
47	Студентська робота	ID файлу: 1015866983	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.16% 11 Джерело
49	Студентська робота	ID файлу: 1004245802	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.15%

55	Студентська робота	ID файлу: 1004245824	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.13%
64	Студентська робота	ID файлу: 1016165381	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	0.12%